

TJOCKA SLÄKTEN

Medlemsblad för Lappmarkens släkt- och bygdeforskare

Nummer 1 - År 2013

Redaktörens rader

Då vill jag hälsa er alla välkomna till ett nytt år med Tjocka släkten! Jag vill också passa på att tacka er för alla bidrag ni skickade in förra året. Min förhoppning är att vi även detta år ska fylla tidningen med många intressanta artiklar, notiser och fotografier. Därför hoppas jag att alla ni som söker era rötter, låter oss andra ta del av er forskning. Skriv och berätta om er släkt, er hemby, minnesvärda händelser och historier. Föreningen har många medlemmar

långt utanför Vilhelmina, som gläds åt att hålla kontakten med hembygden, just genom berättelserna. Vi som stannat kvar, eller återvänt, får genom era artiklar tillfälle att vidga vyerna i vår egen kommun. Att resa i tiden, kan ge lika kittlande upplevelser som att färdas i ett flygplan. Tycker i alla fall jag. Så kära medlemmar, fyll vår tidning med tidsresor, i ord och bild! Skicka bidragen till: laila.eliasson@vilhelmina.se

*Flygbild över Vilhelmina, 1953. Foto: Å. Sörlin
Vilhelmina kommuns fotoarkiv.*

Om ni skickar bilder, vill vi gärna veta var ni hämtat dem och om möjligt, vem som är fotograf. I det här numret kommer ni bland annat att få hälsa på i Vilhelmina prästgård och på Österåsens sanatorium. Att det fortfarande är många som kommer ihåg prästsonen och överläkaren Helge Dahlstedt, framgick tydligt när Göran Larsson från Forskningsarkivet i Umeå besökte oss den 28/1 och höll ett mycket intressant föredrag i Vilhelmina Tingshus. Vi var ca 45 åhörare som med häpnad fick veta att det finns mer än 1000 brev bevarade efter Helge i arkivet, därtill ett stort antal fotografier. Så har ni vägarna förbi Umeå och inte vet hur ni ska få tiden att gå: Bege er till universitetet och gör ett besök i Forskningsarkivet. Slutligen en kort upplysning. Vårens program följer med i ett separat blad i detta nummer.

Föreningsnytt

Ingalena Marthin tipsar om Gravstensinventeringar och Sveriges Dödbok

Senaste nr av Släkthistoriskt Forum hade en artikel om gravar och gravstenar: ”Vi kan alla hjälpas åt för att få våra gravstenar dokumenterade även om vi inte är beredda att ta på oss att vara gravrättsinnehavare. Ta med kameran i sommar och fotografera era anhörigas gravstenar då ni är ute på kyrkogården”. På webbplatsen www.genealogi.se finns i nättidningen Rötter information om **Gravstensinventeringar** och där kan alla hitta uppgifter om hur man gör för att registrera en gravplats. Här nedan listas några länkar till dokumenterade gravplatser runt om i Sverige:

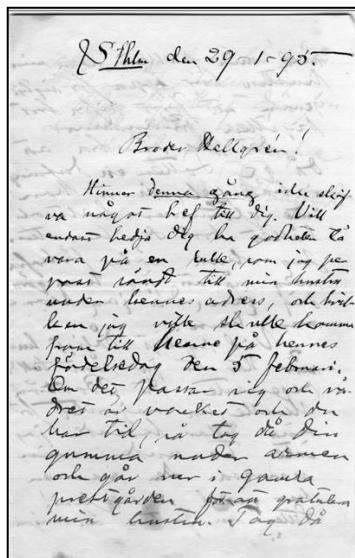
www.finngraven.se, www.gravar.se, www.svenskagravar.se, www.hittagraven.stockholm.se.

Sveriges dödbok ska uppdateras en sista gång

Bland annat Åsele och Fredrikas dödböcker behöver kompletteras med födelseort och civilstånd. Kan du tänka dig hjälpa till? Gå in på hemsidan www.genealogi.se, och klicka på *Namn åt de döda* så hittar du mera information.

Kyrkoherde Lars Dahlstedts brev till länsman Hellgrèn

Av Laila Eliasson

Första sidan på brevet skrivet i Stockholm den 29/1-1895.

I förra numret av Tjocka släkten publicerade vi ett brev som kyrkoherde Gustaf Albert Nordenfors skrev till sin svåger Sven Herner år 1916. Av en slump dök det plötsligt upp två handskrivna brev av Nordenfors föregångare, Lars Dahlstedt. Det var när vi nyligen började gå igenom länsman P. A. Hellgrèns gamla papper, vilka legat ”gömda och glömda” i en trälåda i Vilhelmina museum under flera års tid, som de här breven plötsligt dök upp i dagern (1). Jag tänkte därför passa på att publicera det ena brevet som jag låtit renskriva, men allra först ska jag berätta lite om Lars Dahlstedt.

Lars föddes 1855 i Äppelbo i Dalarna. I unga år åkte han till Uppsala universitet och läste teologi. År 1883 prästvigdes han i Härnösand och hamnade därefter i Vilhelmina som vice pastor hos den jaktintresserade kyrkoherden Björn-Olle (Olof Lindahl).

År 1899 utnämndes han till kyrkoherde i Vilhelmina, vilken han förblev fram till sin död i ”magkräfta” år 1915. Brevet som du kan läsa i den här artikeln skrev Lars Dahlstedt då han befann sig i Stockholm i början av 1895. Lars var nämligen inte bara kyrkoherde utan även riksdagsman mellan 1892-1901. Som politiker ivrade han bland annat för byggandet av inlandsbanan och höll även ett verksamt brandtal i riksdagen för behovet av en lappfogde på våra breddgrader. På hemmaplan var han en av de drivande för att få ordentliga skolhus uppförda ute i byarna och han var dessutom stor förespråkare för anordnandet av en turistled i Västerbotten. Om detta skrev han en lång artikel i Svenska turistföreningens årsskrift 1888.

Jag kan också nämna att han privat var mycket teknikintresserad och lät skaffa den allra första modellen av velociped, fullkomligt livsfarlig sådan med ett stort och ett litet hjul. På den cyklade han fram och tillbaka till Åsele, en sträcka på 14 mil. Från Norge köpte han en nordlandsbåt som han gav sig ut på Volgsjön med, seglade omkull och höll på att dränka både sig själv och två Vilhelminabor, August Grönlund och herr Winter.

Han var dessutom den förste som ägde en bil i socknen, en Ford och året var 1909. När prästgården renoverades 1901 lät han installera ett acetylen-gasverk på vinden, ett mycket brandfarligt sådant som stundtals gav honom huvudbry och extra arbete men som fick prästgården att stråla i ett starkt, vitt ljus. Några av de äldsta fotografierna över Vilhelmina kyrkstad är han upphovsman till.

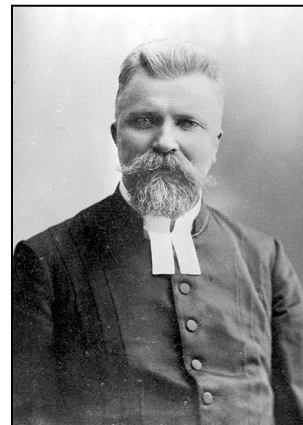
Vilhelmina kyrkstad, 1890-tal.
Foto: L. Dahlstedt. © Vbm

Det som tydligen plågade honom vid Stockholmsvistelsen 1895 var att dåvarande statsminister Boström så ivrigt förespråkade tullavgifter. I ett ännu opublicerat brev till länsman Hellgrén, daterat 25/2-1895, skriver Lars att han varit upprörd i flera dagar efter riksdagsdebatten och att "...tullifrarna ta ingen reson". Denna irritation framgår även i brevet här nedan, daterat till den 29/1-1895.

Lotten Dahlstedt © Vbm
Foto: Ellen Claesson

Att jag valt att publicera just det här brevet beror inte på Dahlstedts politiska engagemang utan på att han bakom pennan visar både en familjär och humoristisk sida som man lätt glömmer bort när man ser hans allvarsamma porträtt. Trots mycket tuffa dagar i riksdagen är han mån om att hans hustru ska bli uppvaktad på sin födelsedag och brevet har en mycket kamratlig ton. Så här skriver han till sin trogne vän, länsmannen och postföreståndaren P. A Hellgrén:

Lars Dahlstedt © Vbm
Foto: Ellen Claesson

Sthlm den 29 – 1 – 95

Broder Hellgrén!

Hinner denna gång icke skriva något bref till dig. Vill endast bedja dig ha godheten ta vara på en rulle, som jag per post sänt till min hustru under hennes adress, och hvilken jag ville skulle komma fram till henne på hennes födelsedag den 5 februari. Om det passar sig och vädret är vackert och du har tid, så tag då din gumma under armen och går ner i gamla prestgården för att gratulera min hustru. Tag då med min rulle, som min hustru bör öppna försiktigt genom att först rifva bort sigillan för ändarna. Det passar bra att då ge Lotten en dufning i brädspel, så att hon inte glömmer helt och hållet bort den konsten. Jag skall söka förkofra mig, så att jag kan göra dig jan (2), då jag kommer hem.

Vid rysligt dåligt humör. Här är ju sånt tullregemente. Att Boström skulle ha majoritet för sina tullar, kunde jag inte tro under min nerresa. Den mannen har vind i seglen! Sitter nu fastare än någonsin, enligt hvad här påstås.

Kamrater helsa dig! Helsa hjertligt din fru och hela Ditt hus!

Hastl – Din tillgivne
L. Dahlstedt.

Tryckta källor:

Dahlstedt, Helge. 1966. *Från Fatmomakke till Orotava*

Dahlstedt, Lars. 1888. En turistled i Westerbottens län. *Svenska turistföreningens årskrift 1888*.

Luleå stift 1904-1981, Församlingar och prästerskap. *Kungl. Skytteanska samfundets handlingar 25. 1982*.

Otryckta källor:

Dahlstedt, Lars. 1895-01-29 *Handskrivet brev till Broder Hellgrén*, Vilhelmina museum.

www.museum.vilhelmina.se

Fotnoter

(1) Flera av dokumenten finns nu tillgängliga på museets hemsida: www.museum.vilhelmina.se

(2) Om någon är bevandrad i gamla brädspel och vet vad som avses med ordet "jan" får ni gärna höra av er till mig: laila.eliasson@vilhelmina.se

Familjen Dahlstedt i arkiven

Av Göran Larsson, Arkivarie vid Umeå Universitets forskningsarkiv

Helge Dahlstedt. © Vbm
Foto: Alfred Dahlgren.

Helge Dahlstedt föddes i Vilhelmina 1885. Hans föräldrar var kyrkoherden och riksdagsledamoten Lars Dahlstedt och Maria Charlotta Dahlstedt, f. Forslund. Efter några år av privat undervisning i hemmet i Vilhelmina flyttade Helge Dahlstedt till Uppsala, där han vid 17 års ålder tog studenten. Han utbildade sig vidare till läkare och kom under sin studietid att träffa den blivande hustrun Eva Mörner. De gifte sig 1908, samma år som Helge avlade med. kand. examen. Studierna avslutades med en med. lic. examen i Stockholm 1914.

Två år senare utnämndes Dahlstedt till överläkare på Norrbottens läns tuberkulossjukhus i Sandträsk, ca fyra mil norr om Boden. Han ägde då redan erfarenhet från tjänstgöring på sanatorier och sjukhus, bl.a. sanatorierna Sävsjö, Löt och Hässelby samt Vejle sanatorium i Danmark.

I februari 1919 fick Dahlstedt tjänsten som överläkare på Österåsens sanatorium i Ådalen, en befattning som han upprätthöll till pensioneringen 1951. Österåsens sanatorium kom att bli intimt förknippat med chefsläkarens namn och person. Helge Dahlstedt gick allmänt under namnet "Pappa Helge".

Helge och Eva Dahlstedts stora intresse för konst, särskilt norrländskt måleri, medförde med tiden en förnämlig konstsamling, både på Österåsen och i hemmet. Många av patienterna på Österåsen var konstnärer, författare och musiker. Till sanatoriet inhandlades många konstverk av kända konstnärer, hit inbjöds ofta föredragshållare, musiker, teaterfolk och konstnärer. Vid Österåsen utgavs även tidskriften Vi och Ni under åren 1932-1945.

Efter pensioneringen 1951 bosatte sig Helge Dahlstedt i Vilhelmina. Han återknöt där den nära kontakten med fjällvärlden och var också livligt verksam som föreläsare inom föreläsningsföreningar i övre och mellersta Norrland. Helge Dahlstedt avled i Vilhelmina 1963.

Den som önskar en mer fullständig bild över Helge Dahlstedt och hans innehållsrika liv kan ta del av hans arkivsamling, ca 7,5 hyllmeter. Här kan man följa hans liv från ungdomsåren och framåt, som läkare, konstsamlare, friluftsmänniska m.m. Arkivet skänktes till Forskningsarkivet av sönerna Dahlstedt och ordnades här i början av 1980-talet. Efter tillägg av korrespondens m.m. har nu arkivet blivit omstrukturerat och med ny förteckning. Sedan tidigare finns ett omfattande brevskrivarregister till samlingen.

Vid Forskningsarkivet återfinns ytterligare tre arkiv med anknytning till familjen Dahlstedt. Hustrun Eva Mörner-Dahlstedts arkiv (handskrift 65), sonen professor Karl-Hampus Dahlstedts arkiv (handskrift 70) samt fadern kyrkoherde Lars Dahlstedts arkiv (predikosamling i handskrift 77:1, övriga handlingar i Helge Dahlstedts arkiv volymerna 29:10-13).

Sockenbornas handel och vandel på 1800-talet

Av Laila Eliasson

I första numret av Tjocka släkten 2010 skrev jag en liten kort notis om handlaren Samuel Reinhold Grönlund, den andre i ordningen att öppna handelsbod i Vilhelmina kyrkstad. I Vilhelmina museums samlingar finns en kopia av hans kassabok från perioden 1849-1870.

För en tid sedan började jag fundera kring vilka slags varor han kunde tänkas tillhandahålla i sin butik, hur sockenbornas inköp såg ut vid den här tidpunkten och vad man betalade med. När jag började bläddra i boken konstaterade jag att det inte bara var den här typen av information man kunde få fram, utan även mycket annat. Exempelvis var Grönlund noga med att notera kundernas yrken eller titlar. Bara bland de personer som på ett eller annat sätt kan kopplas till jordbruk använder Grönlund exempelvis följande benämningar: Nybyggaren, Torparen, Bonden, Landbonden, Bondsonen och Arrendatorn. På gårdarna kan också finnas Drängen, Pigan, Förmånsmannen, Förmånstagaren och Inhysesmannen.

Bland yrkestitlar finns t ex Snickaren, Skräddaren, SkräddarLärlingen, Målaren, Smeden, Tryckaren, Glasmästaren, Handlanden, Nämndeman, Länsman, Kronolänsman, Sockensmeden, Smedslärlingen, Klockarn, Fjerdingsmannen, Garfvaren (i Åsele), WittinärLäkaren, Skolläraren, Kyrkoherden, Kapellpredikant och Magister. Andra förekommande titlar är Herr pastor och Enkefru pastorskan, Dalkarl, Kyrkovärden.

Bland den samiska befolkningen använder han följande titlar: Lappmannen, Lapp pigan, Lapp gässe, Lappdrängen, Lapp getare flickan och Lapp-Enkan.

Inköp

Utifrån kundernas yrken och titlar, har jag i vissa fall fått revidera den uppfattning jag haft kring sockenbornas inköp och konsumtion i inlandet vid den här tiden. Exempelvis är det oftast pigor som köper Gullörhängen, något som jag själv inbillat mig vara överklassen mest förunnat. Även ”lyxartiklar” så som Vin, Russin, Sviscon, Sirapp och fina tyger och textilier, till exempel Silkesdukar och Sidentyger (Saxeni, se 1), hittar man i alla samhällsklasser. Även porslinet verkar nu ha gjort intåg i socknen och inhandlas av bland annat nybyggaren Anders Olsson i Mark, pastor Magnus Hultin i Vilhelmina, bönderna Michal Jonsson i Svannäs och Nathanael Pehrsson i Skog och länsman P A Hellgrén i Vilhelmina.

Vad gäller tryckta tapeter brukar man mena att de dyker upp i var mans hem under 1800-talets sista decennier (2), men faktum är att jag i Grönlunds kassabok även hittat att bonden E J Svensson i Bäsksjö redan år 1849 köper 4 tapetrullar och 24 alnar tapetbårder. Likaså köper pigan Märta Maria på prästgården 3 rullar tapeter åt sin mor år 1854. Det framgår dock inte i kassaboken vad modern har för titel.

Det är hur som helst vanligt att både bönder och välbesuttna köper färger för heminredning: Ljusåker (ljusockra), Pariserblått, Mönja, Berlinerblått, Blyhvitt, Hvit vitriol, Kopparrök och Silfverglitt, Umbra, Spansk grön och Röd färg är vanliga kulörer vid den här tiden. I det här sammanhanget är det intressant att notera att 1850 köper målaren Storm Olof Hansson från Rättviks socken färger och olja för Hans Eric's räkning i Volgsele. Lustigt nog är namnet Storm överstryket i kassaboken och ersatt med namnet ”Back” strax ovanför. Antagligen är detta den vandrande dekormålaren Per-Olof Hållén, som brukade kallas ”Storm” eller ”Stormaren” på grund av sitt otroligt häftiga humör.

Förfallet hus med schablon- och stänkmålade innerväggar i Volgsele. Foto Laila Eliasson

Han vandrade runt i Jämtland, Västerbotten och upp mot Norrbottensgränsen under mitten av 1800-talet fram till 1871 och målade folks väggar, kistor och skåp mot kost och logi. Det förefaller som att han gärna velat vara anonym och därför inte angett sitt rätta namn, för han har ännu inte kunnat spåras i kyrkböckerna (2). Troligtvis är det han som utfört de schablonmålningar som syns på bilderna här intill.

Rullthobak och Caffé ligger i särklass i topp vad gäller inköp, oavsett personernas yrken eller titlar. Snus, Salt och Socker ligger också högt upp på samtliga sockenbors inköpslista, liksom Sädskorn, Hvetmjöl, Matkorn, Rågmjöl, Kläde, Lin, Bommulslärf, Hampa, Peppar, Bomullsgarn, Spik och Yxor av olika slag.

Det är också vanligt att sockenbor från alla samhällsklasser köper olika färgpigment för att färga tyger och garn, t ex Anjelin, Krapp och Cochenill (3) vilka ger olika röda nyanser. Bresilja ger brun eller mörkröd färg och Indigo ger blå färg. En gul nyans kunde man få genom att använda Sandell. Galläpplen i pulverform förekommer i enstaka fall i kassaboken och frågan är om man använt det i samband med garvning eller färgning, för det är användbart till både och. I museets samlingar finns ett prov på ullgarn färgat med Galläpple, och det uppvisar en vitgrå nyans. I vissa fall verka man ha lejt bort färgning av tyg, för på sid 62 i kassaboken står det att två bönder betalat handlanden Grönlund drygt 9 Riksdaler för ” färgare lön” samt 1 Riksdaler för ”skjuts och besvär”. Kanske var det så att Reinhold Grönlund, för böndernas räkning, körde tyg ner till Söråsele, där det förr i tiden ska ha funnits ett färgeri (4).

Bland de varor som förekommer i alla samhällsklasser men inhandlas mera sparsamt kan nämnas: Tunna strömming, Russin, Sviscon, Ärtor, Kanna romm, Lakrits, Saffran, Anis, Fänkol, Risgryn, Hafregryn, Stöfler, Quicksilfver, Beckolja, Kronessence, Bränvin, Ylle väf, Seberisk skinn, Ingefära, Limm, Bjesningar (en slags grimma), Segelgarn och Ylle halsduk.

Till de mera ovanliga inköpen hör exempelvis Fingerborg, Stekpanna, Elfenbenskamm, Plog, Stekplåt, Selakrok, Gödselgriffel, Sik, Mårdsinn, Nattrock, Häst, Sötmandell, Rhenbällingar, Muskotblomma, Almenack, Plogbill, Spegel, Slipsten, Kortlekar, Tvål, Lappsilfver, Hängsler, Portvin, Skorper, 1 Caffepanna med fötter, Vantar, Kanna madera och Pounscher.

En märkbar skillnad i kassaboken är att pastor Hultins inköp är påtagligt flera både vad gäller antalet inköpstillfällen och antalet varor i jämförelse med övriga sockenbors. Hans listor innehåller dessutom mera frekvent varor som Sirapp, Sviscon, Russin och Muscott. Även Vin köps in vid flera tillfällen, men frågan är om det är för eget bruk eller nattvardsvin. ”Lyxartiklar” i form av Porslinskatte, har jag endast hittat i pastor Hultins inköpslista.

Vad gäller samerna har jag noterat att deras inköp ofta begränsas till ett fåtal varor och ofta handlar det om Snus, Caffé, Thobak, Salt, Socker, Maltkorn, Krut och Tyg. Tygerna utgörs i de flesta fall av blå, grön och röd Vadmal samt Kläde. I samband med att de köper tyg är det inte alltför ovanligt att de även köper Skärnålar.

Betalning

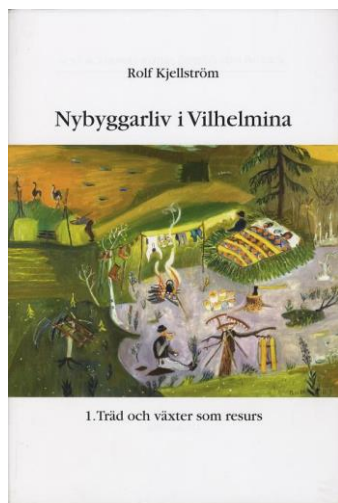
När vi kommer till betalningen är det vanligt att man gjorde det kontant, men även i natura. Vanliga produkter man lämnade in var: Gult smör, Hvitt smör, Talg, Orre, Ryper, Hjerpar, Tjädrar, Rhenstekar, Vaijstekar, Rhenskinn, Vaijskinn, Ekorrskinn, Haraskinn, Matkorn, Tunna Sädeskorn och Rhentungor.

Smör var ett oerhört gångbart betalningsmedel. För ett skålpund (ca 425 gram) smör kunde man få ca 7 Riksdaler, vilket motsvarade 4 renstekar eller 10-15 tjädrar. Mindre vanliga men förekommande betalningssätt var skjuts till och från olika platser, t ex Själevad, Åsele, Lycksele, Örnköldsvik, Sollefteå och Nordmaling. Betalningen kunde även bestå av arbete, t ex 14 dagars arbete med målning, 3 dagar med forkörning, 3 dagars timring, 1 dag med vedhuggning etc. Det hände även att man betalade med produkter så som Påtaska, Lappskor, Sensnören, Känger, Rehntunger, Sik, Mollskinn, Fårskinn, Limm, Fönster och Kalfskinn.

Anmärkningar och källor

- (1) Saxeni= enfärgat sidentyg, se Pettersson, O P; *Gamla byar i Vilhelmina, del 3*, sidan 158.
- (2) Lindberg; A; 2000, Vackert å grant, vackert å grant. *Tidskriften Västerbotten nr. 2-år 2000*.
- (3) En sköldlus som ger ett kraftigt rött pigment.
- (4) Holmberg, K & Ågren, K; Klädernas färg. *Tidskriften Västerbotten nr. 4- år 1982*.

Boktips

I den här boken, första bandet av fem i serien Nybyggarliv i Vilhelmina, låter Rolf Kjellström oss ta del av hur man i gamla tider i södra Lappland nyttjade träd och växter för olika ändamål. Innehållet i boken bygger till stora delar på folklivsuppteckningar, huvudsakligen gjorda av Nils Eriksson, men också på tryckta källor och intervjuer. Nybyggarna var i stort sett självförsörjande. De flesta husgeråd, verktyg, jordbruksredskap och möbler tillverkade man själv av det naturen gav. Av rötter och blad tillverkades mediciner och näringsrika maträtter.

Boken är rikt illustrerad med teckningar och fotografier. Den går att köpa i Tingshuset eller beställa av Lappmarkens släkt- och bygdeforskare på adress: lappmarkenssbf@vilhelmina.com
Ordinarie pris 185 kr. Medlemspris 175 kr. Ev. frakt tillkommer.

Fjärdingsmannen och vaktmästaren Erik Mattias Sundqvist

Av: Anna-Greta Löfqvist

I museet gömmer hittade jag ett brev som Anna-Greta Löfqvist (f. 1924. – d. 2011) skickat till museet, troligen någon gång på 1990-talet. I brevet berättar hon om sin morfar, fjärdingsmannen Erik Mattias Sundqvist. Så här skrev hon:

*En till åren kommen Erik Mattias.
Foto: A-G Löfqvist, född Mattsson.*

Morfar Erik Mattias Sundqvist, var vaktmästare i sockenstugan under många år. Han var ju dessutom en tid fjärdingsman. Han var född i Bodums församling 1860-07-06 och kom till Vilhelmina som snickare och timmerman omkring 1890.

Jag var ju bara barn under den tid han var verksam och det är ju tyvärr så att det är när man själv blir äldre som man börjar ångra, att man inte var mera frågvis när man var ung och hade möjlighet att fråga. Jag har inga uppgifter om när han anställdes som vaktmästare eller fjärdingsman.

Arbetet som vaktmästare bestod ju i att hålla sockenstugan i skick och ställa den i ordning för de olika stämmorna. Dessutom, och kanske det mest betungande var att under sommaren skaffa ved för vinterbehovet.

Det fanns en uthuslänga bakom sockenstugan där veden för vintern förvarades. Den skulle sågas (för hand) och klyvas innan den staplades i vedboden. Det var en stor lättnad när han senare kunde låna en vedkap för det tunga arbetet. Det fanns kaminer i alla lokalerna men på 1920- och 30-talet var det endast kommunalkamrerens (Ernst Carlsson) och "fattigvårdens" (Conny Runnkvist) rum på övervåningen som eldades dagligen.

*Erik Mattias utanför sockenstugan i mitten av 1930-talet.
Foto: Nils Eriksson. © Vbm*

Rummen på nedre planet (storsalen och lillsalen) eldades inte om det inte var stämmor. Detta var före ombyggnaden, alltså innan kommunalkontoret flyttade ned till den tidigare som privatbostad uthyrda delen.

(Hyresgäster var en barnmorska Bergkvist och senare lärarinnan Edla Olsson).

Under vintertid vet jag att han steg upp vid 5-tiden för att hinna få varmt i rummen. Under dagen tittade han också till brasorna.

På min mormor Olivia Sundqvist vilade uppgiften att dagligen städa lokalerna. Hon hade senare hjälp av dottern Ragnhild, som övertog tjänsten som vaktmästare efter sin far några år innan kommunens verksamhet flyttade till tingshuset.

Varje sommar skurades också alla rummen i sockenstugan. Det var ett drygt arbete som tog några dagar i anspråk. (Detta var nog i samband med den årliga sotningen). Allt vatten måste värmas hemma i bostaden i en kyrkstuga och sedan bäras upp till sockenstugan. Många av golven var omålade och knäskurades med såpvatten. Så småningom anskaffades långborstar och gummiskrapa att samla upp skurvattnet med. Tänk vilka förbättringar de hann vara med om! Till vaktmästarsysslorna hörde också att hissa flaggan vid allmänna flaggdagar och vid prominenta personers död och begravningar.

Min morfar var också fjärdingsman och hade då en hel del resor vad jag förstår, jag har i något sammanhang sett kort då han varit med på förrättningar eller helger t ex Fatmomakke. Vad jag hört var han omtyckt i sin tjänst. Han skulle bli en gång hämta en person som var anklagad för mord. Han kunde inte sätta på honom de fängslan, som fanns med på resan då han förmodade att personen ifråga inte skulle göra honom något eller rymma. När de kom fram till samhället tyckte han att arrestlokalen var så utkyld att han tog med honom hem till bostaden och delade bädd med honom.

Som snickare och timmerman var han med vid byggande av ålderdomshemmet och sjukstugan samt spruthuset, som låg i närheten av telestationen. Han var också med vid restaureringen av kyrkan. I Nils Erikssons "Vilhelmina skolhistoria" finns på sid. 70 en anteckning om ett antaget anbud på en del inredning, bänkar och skåp till skolan i S. Latikberg.

Restaurering av Vilhelmina kyrka 1923-1924. E M Sundqvist 3:e man fr vänster längst fram. Foto: R. Jonsson. Vilhelmina församling.

Morfar var också auktionsförrättare, en vad jag vet omtyckt sådan, då han med historier och skämt kunde få en lätt stämning och bra priser på de utropade sakerna. Han slutade med detta omkring 1930 då han, med försämrad hörsel, inte längre tyckte sig kunna följa budgivningen ordentligt.

Morfar hann bo några år i sitt hus i backen bakom sockenstugan. Han började ju bygga det vid hög ålder och det var väl inte många som trodde att han skulle hinna få det färdigt. Han fick vara frisk och andligt vital tills han dog vid nära 85 års ålder i sviterna efter en hjärnblödning*.

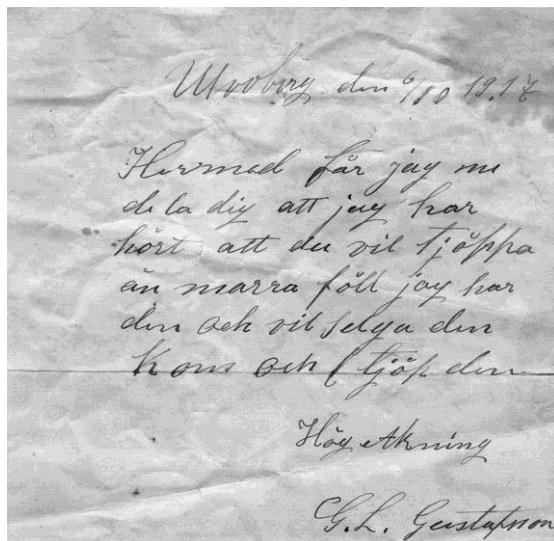
Detta tog faktiskt lång tid att skriva ned för det väckte så många minnen inte bara av en älskad morfar utan också av barndom och uppväxttid i kyrkstugeområdet.

**Erik Mattias Sundqvist avled den 5 maj 1945*

(Renskrivet av Laila Eliasson)

Klarspråk

Varför krångla till det? I museets gömmor hittade vi detta brev, med sitt knivskarpa budskap:

Ulvoberg den 6/10 1917

Hermed får jag me
de la dig att jag har
hört att du vil tjöppa
än marra föll jag har
den och vil selga den
Kom och tjöp den

Hög Akning

G. L. Gustafsson

”Fasligt har jag lefwat, Amen”

Valda delar av den dödsdömda Jon Larssons bekännelse

Av Laila Eliasson

Har ni tänkt på hur historier kan förvandlas med tiden, allt eftersom de återberättas? Det är inte så ovanligt att den där storfisken som någon fått, gärna blir ännu större allt eftersom åren går, eller att den där björnen som någon såg på 10 meters håll, till slut stod så nära att man kunde känna hans andedräkt. Fångsten blir större, svälten blir värre och farorna fler. Det är så här man skapar goda historier, med lite ”skarvning och färgning”.

Jag har alltid fascinerats över den otroliga detaljrikedom som O P Pettersson nedtecknat kring olika händelser, som utspelade sig för länge sedan och långt före hans egen tid. Hans nedteckningar om Nybyggares dagliga leverne är ett utmärkt exempel på detta, där man nästan timme för timme får följa familjen Arvidsson på sitt nybygge i Dorris några år kring 1840. Men även O P's böcker om Gamla byar i Vilhelmina är fulla av detaljer och målande beskrivningar. Förmodligen var det så att de bybor han intervjuade, ibland kryddade sina historier lite extra. Det kunde även hända, när minnet började svikta, att personer, detaljer och miljöer i berättelserna kom att byta plats eller bytas ut mot några andra.

Så är fallet med historien om den avrättade Jon Larsson i Latikberg. I del III av ”Gamla byar i Vilhelmina” berättas att den begåvade Jon Larsson, i slutet av 1820-talet, kom att drabbas av stort begär till hemmanet. För att bli ensam arvtagare dränkte han sin lillebror Abraham, försökte skjuta sin bror Johannes och hade för avsikt att dräpa sin lillasyster Maria. Sin bror Abraham kastade han över bord när de var ute i båten på Bomsjön. När Abraham aldrig kom hem på kvällen började familjen misstänka att han kanske drunknat. Man började därför dragga efter honom, utan resultat. ”I Gamla byar” står sedan beskrivet att:

”så togo de Jonas (Jon) med sig på sjön, och då de kommo söderom holmarna, där sjön är djupast, så fingo de se ett kors på vattnet, och det korset glänste som guld. Då förstod de genast, att pojken skulle ligga nere i sjön under korset, och då de draggade där, så funno de honom. Men Jonas vinglade och nekade och påstod, att Abraham hade fallit av sig själv ur båten, och han hade inte torts tala om huru det hade gått till. Men då de kommo hem med

Abraham och togo av honom kläderna, så fingo de se fingermärken på bröstet på honom efter Jonas fingrar, och då förmådde Jonas inte neka längre”.

Läser man istället Jons egen bekännelse, i ett brev han skrev till sin svåger Johan Larsson, framgår det att han inte bekände brottet den här kvällen. Det framgår också att det där korset man såg på vattnet, med tidens gång, kommit att plockas från sitt sammanhang till ett annat. Så här berättar Jon:

”men ehuru det var swårt att gå och beskåda den oskyldigas kropp så nödgades jag för folgets skuld det göra; att årygga draga mig all mistanka; och när jag beskådade den döde hans oskyldiga kropp; så blef jag vars att Gud på hans bröst hadd låtit tekna en Ring med ett kors gust der jag hollit min mördares hand, wid den ohylliga Jerningens aflopp; och af detta teken blev jag så mycket rörd, att jag med stor möda war så förtiga min misjerning, och äntligen tänkte jag att aldrig mer göra sådant; men ack huru länge; innan jag; med nya Tangkar, åter började öka synd på synd”.

En annan förväxling som blivit med tiden, är att Jons svåger, Eric Andersson, kommit att bytas ut mot brodern Johannes. I Gamla byar står att brodern Johannes begivit sig till några myrar för att räfsa foder. På kvällen när han skulle gå hem ”så small ett skott bredvid vägen, som han gick efter, och kulan råkade honom i axeln och rev upp ett sår ovanpå axeln. Men det underliga var, att tiken sprang efter honom och inte lät upp munnen. Av att tiken inte tog till att skälla något, då det small, förstod Johannes, att det måste vara någon som tiken var väl känd med, som hade skjutit”.

Och så här berättar Jon själv:

”slutligen när jag gick och funderde på detta onda, komme för mig den tangken att jag skulle afgöra, mörda, och fördränka, min Swåger och dess hustru och barn aflifwa; och det i den ohyggeliga afsigt att, alla skola mistänka Eric Andersson för dett, wartill jag så myckett mera såg tillfälle dertill; som der war mera kunnigt at de dagligen lefde i oenighet, och så myckett mera befria mig från mistangkarn.... Om Morgonen fölgde jag bakefter honom till skogen att honom skada göra om Morgonen, men hand icke honom förr än han hand komme till båten hwarföre jag lade mig ned med spänd bössa att wänta hans återkomst, hände sig wid medio af dagen, att en hakspit skrapade i skogen och jag trodde att det var min Swåger, då blefwe jag uti min hela kropp iskal och om han då hade kommit, så har jag wist icke warit så skjuta åt honom men då detta Rysliga förebud, hadd å wäga bragd, och jag såg honom komma gångandes wore icke det en ringaste del motbuditt att skjuta honom, utan jag lika som att skjuta på en vägg, skute och som jag sköt Röna, han med en häftig ton herre Gud, wem Skjuter och åter sade han wem Jesu namn är som skjuter mig; Men jag full med mord åter laddade och tänkte skuta; men som han såt bakom båten så måtte jag å andra sidan leta mig ett skjut ställe; på hwilket ställe jag länge låg och hörde på huru han åberopade Gud, om hjälp, och bad om nåd för sina synder; och när det nalkades qwällen att mörkret börgade skymma bort mannen, då önskade jag änteligen att han kunde blifwa Salig, och åter sköt på honom hwarpå han hissade hund på mig och jag till att springa förstås det, och kom bak en gammal rot, der jag åter laddade; och war tängt att en gång till skuta; men emedlertid hadd han hunnit fara å hem”.

I Åsele härads dombok från 1828 framgår att den här händelsen inte utspelades vid någon slättermyr utan vid Per-Larsbäcken i Goppagele i samband med att Eric höll på att vittja sina fågelflakar. Här kan också nämnas att Eric, trots två skottsår strax under halskragen, klarade livhanken och kom att bli drygt 70 år gammal.

Av Jons egen bekännelse förstår man att han långt före sina mordplaner, drivits av en sjuklig lust att göra människor illa. Två kvinnor bedrog han, genom sin falskhet skaffade han sig lätt ovänner och genom olovlig handel och andra märkliga affärer hade han förlorat all sin egendom och var dessutom skuldsatt. Det var när han drabbades av äkta kärlek till en flicka, Soffia, som tankarna om mord började växa till liv. Han insåg nämligen att han aldrig skulle få henne om han inte hade något hemman att erbjuda henne. Så småningom bestämde han sig för att ge sin kropp och själ till Djävulen:

”Kan icke Jefwulen efter min begäran wisa dig för mig Jag står här färdig att aflemna dig både själ och krop efter detta lifwt, endast jag genom din hjälp kan få magt och egendom här i detta lifwett jag skall wara dig hjälpeilig att flera menniskor, i dina händer tillbringa; visa sig nu för mig och låt oss komma iköpslag med varanan”.

Så här slutar Jon sin bekännelse:

”Jag har öfwerlifwad min tid mig till förderf gudi till mishag mina medmänniskor har jag sarggat och bedragit, skutit min Svåger, dränkt min broder, bedragit 2 ne flickor med lösaktighet, hade bedragitt min Soffia att tro på mig; änteligen lefwad med henne uti kärlek och kyskhet, ådragit mig Guds; och Menniskors hat wrede och Onåd, oräkneliga andra stora och Svåra synder äfwen begångit som jag ej hunnit uptekna – att Ståla gos och penningar, har warit i min natur mindre begärligt, men deremot har jag stulit lif, ära och kärlek af många menniskor; Gjort stora själm stycken på halsen af andra medbröder; om jag någon gång blefwo sint eller förargat på någon Så har jag ej hadd lust att tråda med densamme utan varitt färdig att mörda honom med mina tankar och ingen menniska har så ondt hjerta så ont i sinnet som jag och mina tankar har varit farliga; jag kan icke en 1000 del deraf upskrifwa för at papperet blifwer alt måtte jag med min skrifning uphöra; Farliga jerningar har jag begångit och här skrifwit, lika farliga har jag gjort, som jag ej ännu har bekjant och Rysliga äro de alla, fasligt har jag lefwat, Amen”.

Den 6 oktober 1829 halshöggs Jon Larsson på en höjd inne i Vilhelmina. Enligt den muntliga traditionen lär han frimodigt ha gått till stupstocken, sjungande psalmen ”Nu slocknar världens ljus och himlens ljus upptändes”. Han blev 25 år gammal.

Källor:

Dombok från Åsele Tingslag, åren 1827-1828.

Sven Hansson, Sven: Latikbergs bys historia (opublicerat häfte)

Pettersson, O P: Gamla Byar i Vilhelmina, del 3. Latikberg

*Du som söker dina rötter
eller forskar om Vilhelmina!
Nu har vi skannat och lagt ut en stor samling
gamla dokument på Vilhelmina museums hemsida:
www.museum.vilhelmina.se
Välkomna att botanisera i vårt arkiv!*

Lappmarkens släkt- och bygdeforskare

Plusgiro: 86 48 93-3

Medlemsavgift: 150 kr, familjemedlem 75 kr

Hemsida: www.lsbv.vilhelmina.com

E-post: lappmarkenssbv@vilhelmina.com

E-post till redaktör: laila.eliasson@vilhelmina.se